

УДК 339.9

<https://doi.org/10.31713/ve420255>

JEL: F47

Гарнага О. М. [1; ORCID ID: 0000-0002-5236-7299],

д.е.н., професор,

Костриченко В. М. [1 ORCID ID: 0000-0003-4210-6105],

к.е.н., доцент

¹Національний університет водного господарства та природокористування, м. Рівне

ДІАГНОСТИКА СУЧАСНИХ ПРОЦЕСІВ В СВІТОВОМУ ГОСПОДАРСТВІ В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ

У статті розглядаються ключові питання сучасних процесів в світовому господарстві в умовах глобалізації. Проаналізовано роль цих процесів для основних секторів світового господарства та досліджено її вплив на різні групи країн. Особливу увагу приділено стану процесу глобалізації в умовах інноваційного розвитку та інтеграції, а також його актуальним викликам і завданням. Підкреслено як позитивні наслідки, так і негативні аспекти цього явища. Однією з ключових проблем глобалізації визначено ризик глобальної нестабільності, пов'язаний із взаємозалежністю національних економік у світовому масштабі.

Ключові слова: діагностика; глобалізація; ризики; міжнародні економічні відносини; світове господарство.

Вступ. Сучасне світове господарство характеризується динамічним приростом глобальних трансформаційних процесів, які формують основу такого явища, як глобалізація. Цей процес розвивається незалежно від волі чи прагнень окремих країн, тому його вплив на зміни в кожній державі може мати як позитивні, так і негативні наслідки. В умовах таких змін особливо важливим стає діагностика глобалізаційних процесів та врахування її результатів при розробці державної економічної політики. З початку 80-х років ХХ століття явище глобалізації постійно перебуває у фокусі досліджень науковців з різних сфер.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вагомий внесок у діагностику процесів в світовому господарстві здійснили праці провідних економістів та соціологів, серед яких Дж. Стигліц, О. Волович, Р. Робертсон, К. Поппер, Ф. Фукуяма, Т. Левіт, Ж. Атталі та інші. Українські дослідники також активно аналізують це питання, серед них варто виділити праці В. Гейця, Д. Лук'яненка, А. Поручника,

Я. Столярчука, О. Диби та інших. Проте, звертаючи увагу на глибину окресленої проблематики, вважаємо, що в сучасній науковій літературі висвітлені аспекти є недостатніми та лишаються актуальними.

Постановка завдання. Метою дослідження є всебічний аналіз форм і механізмів впливу економічної глобалізації на трансформацію ключових чинників, які визначають конкурентоспроможність сучасних економік. У межах цієї роботи також ставиться завдання обґрунтувати специфічні умови, що формуються під впливом глобалізаційних процесів, як у межах національних, так і у сфері світових економічних взаємин. Це передбачає глибоке вивчення тенденцій, пов'язаних із розширенням міжнародного економічного співробітництва, адаптацію локальних економічних систем до вимог глобального ринку та оцінку їхньої здатності конкурувати в умовах інтегрованої економічної реальності.

Викладення основного матеріалу. Одним із ключових аспектів еволюції світової економіки є активне поширення глобалізації, що означає новий якісний етап у процесі міжнародної інтеграції господарської діяльності. Ставлення до цього явища серед фахівців доволі неоднозначне та часто має протилежні оцінки. Це зумовлено різними підходами до аналізу наслідків глобалізаційних процесів: одні бачать у них серйозну загрозу для світової економічної системи, тоді як інші вважають їх інструментом подальшого економічного прогресу. Безперечно, глобалізація створює і позитивні, і негативні ефекти, однак альтернатив їй не існує. Саме тому в тексті зосереджено увагу на дослідженні викликів та перспектив глобалізації у сфері міжнародних економічних відносин. Процес глобалізації міжнародних економічних відносин можна визначити як посилення взаємозалежності та взаємовпливу різноманітних секторів економіки на глобальному рівні. Це означає, що будь-яка комерційна операція неминуче впливатиме на внутрішню економіку, виробничі процеси, екологію, соціальну сферу, політику та інші ключові аспекти. Сьогодні глобалізація стала однією з найголовніших характеристик сучасної світової системи, вплив якої можна спостерігати в усіх регіонах і секторах світового господарства. Її дія змінює баланс між зовнішніми і внутрішніми чинниками, що впливають на розвиток національної економіки. Структури національного виробництва і фінансів стають тісно переплетеними, а кількість міжнародних угод динамічно зростає. У таких умовах

жодна національна економіка, незалежно від її розмірів чи рівня розвитку, більше не може існувати автономно. Обмеженість власних ресурсів, виробничих можливостей, технологій чи капіталу змушує країни шукати шляхи співпраці та інтеграції. Будь-яка держава більше не здатна ефективно формувати та втілювати економічні стратегії, якщо не враховує глобальні пріоритети й норми поведінки ключових учасників світової економічної діяльності.

Хоча термін «глобалізація» останнім часом часто використовується в економічній літературі, його визначення досі не має повної чіткості ні в концептуальному, ні в практичному аспектах. Процеси глобалізації оцінюються неоднозначно. Професор соціології Каліфорнійського університету (США) Мануель Кастельс охарактеризував глобалізацію як «нову капіталістичну економіку», виділивши її ключові риси. Серед них: знання та інформаційні технології виступають основними джерелами зростання продуктивності й конкурентоспроможності; ця нова економіка функціонує переважно на основі мережевих структур управління, виробництва і розподілу, на відміну від традиційної моделі, яка орієнтувалася на окремі компанії; до того ж, вона має глобальний характер.

Процес глобалізації охоплює різноманітні аспекти світової економіки, зокрема: міжнародну та світову торгівлю товарами, послугами, технологіями та об'єктами інтелектуальної власності; міжнародне переміщення виробничих факторів, таких як робоча сила, капітал і інформація; а також міжнародні фінансово-кредитні й валютні операції, що включають безоплатне фінансування та допомогу, кредити й позики суб'єктам міжнародних економічних відносин, операції з цінними паперами, спеціальні фінансові механізми та інструменти. Крім того, важливу роль відіграє виробнича, науково-технічна, технологічна та інформаційна співпраця. На найближчу перспективу передбачені такі наслідки глобалізації: інтенсифікація інтеграційних процесів у різних регіонах; посилення відкритості економічних систем держав, які поки що не завершили повну лібералізацію господарської діяльності; універсалізація норм і правил проведення торгових і фінансових операцій; уніфікація механізмів регулювання та контролю за ринками; а також стандартизація вимог до руху капіталу, інвестиційних процесів і глобальної платіжно-розрахункової системи.

Глобалізація справляє неоднозначний вплив як на окремі країни, так і на світову економіку в цілому. З одного боку, її переваги відкривають широку перспективу для економічного зростання завдяки: – прискоренню впровадження передових технологій, розвитку інновацій та творчих підходів; – удосконаленню розподілу ресурсів і підвищенню їх ефективного використання через посилення глобальної конкуренції; – покращенню якості життя, підвищенню добробуту сімей, розширенню вибору та доступу до нових знань і ідей; – зміцненню міжнародної співпраці, скороченню потенційних загроз збройних конфліктів і локальних воєн; – просуванню ідеалів гуманізму, демократії та захисту базових прав і свобод людини. Втім, поряд із цими позитивними аспектами, глобалізація приносить чималі виклики та ризики. Вона виступає джерелом таких проблем: – зростання нерівності у соціально-економічному розвитку між країнами на глобальному рівні; – поглиблення диспропорцій у світовій економіці, посилення розриву між товарними й фінансовими ринками, підвищення ризику глобальних криз; – ескалація конфліктів різних типів і масштабів, розвиток міжнародних злочинних мереж і тероризму; – втрата культурної самобутності та уніфікація національних традицій і цінностей; – загострення актуальних глобальних проблем людства. Таким чином, глобалізація залишається явищем із двома наслідками, вимагаючи комплексного підходу до управління її процесами.

Несправедливий розподіл вигід від глобалізації спричиняє ризик виникнення конфліктів на регіональному, національному та міжнародному рівнях. Замість зменшення нерівності доходів спостерігається їхнє ще більше розшарування. У цьому процесі країни, що демонструють швидкий розвиток, потрапляють до кола багатших держав, тоді як бідні країни все більше залишаються позаду. Замість послаблення або ліквідації нерівності, інтеграція національних економік у світову систему лише посилює ці дисбаланси, роблячи їх гострішими в багатьох аспектах.

У сучасних умовах глобалізованої економіки, основною відмінною характеристикою якої є посилення взаємозалежності між державами та високий рівень відкритості національних ринків, дія фундаментальних економічних законів попиту і пропозиції вже не є тотальною чи беззаперечною. Натомість вони проявляються більшою мірою як загальна тенденція, яка супроводжується

суттєвими трансформаціями традиційного ринкового механізму встановлення цін. В сучасній глобальній економічній реальності все більш очевидним стає процес зближення внутрішньої цінової структури національних ринків із рівнями та динамікою цін, що формуються на світовому ринку. Це спричиняє ситуацію, коли внутрішні ціни на численні стратегічно важливі ресурси та різноманітні товари, замість того щоб відображати виключно локальний баланс між попитом і пропозицією, тепер визначаються більшою мірою політикою ціноутворення найбільших транснаціональних корпорацій західних країн. У контексті глобалізованої економіки з її домінуванням ринків недосконалої конкуренції ключовий механізм регулювання цін у межах національних економік все частіше переміщується у площину залежності від цін світового ринку. Ці ціни формуються під значним впливом транснаціональних олігополій, які володіють потужними ресурсами для впливу на глобальні ринкові процеси. Показовим прикладом таких тенденцій є ціноутворення у сегменті енергоресурсів, продукції металургійної галузі, зерна та інших базових товарів, котрі мають стратегічно значущий характер. Саме ці категорії продукції найчастіше слугують ілюстрацією того, як глобалізація економіки радикально змінює традиційні закони ринку, створюючи нову реальність, у якій домінуючу роль відіграють транснаціональні корпорації і світові ринкові механізми.

Беручи до уваги нерівномірний розподіл переваг, які несе з собою глобалізація, можна впевнено сказати, що негативні наслідки цих процесів істотно залежать від місця конкретної країни у світовій економічній системі. Це зумовлює появу специфічних ризиків та викликів для різних держав, об'єднаних у три основні групи загроз і потенційних проблем, що формується залежно від рівня їх економічного розвитку та інтеграції в глобальну економіку. Передусім, найсильніше негативний вплив глобалізації можуть відчувати найменш розвинені країни. Ці держави, як правило, займають позицію постачальників сировини або виробників трудомісткої продукції, що ставить їх у повну залежність від передових економік світу. Їхні доходи залишаються, по-перше, низькими, а по-друге, нестабільними через значний вплив змін світової кон'юнктури ринків. Така ситуація поглиблює нерівність між цими країнами та розвиненими центрами світової економіки. З іншого боку, промислово розвинені держави виграють більше від

глобалізаційних процесів завдяки зменшенню витрат на виробництво і концентрації на створенні наукомісткої та високоприбуткової продукції. Проте навіть вони не завжди захищені від ризиків глобалізації. У таких країнах загрози виявляються через зростання безробіття, фінансову нестабільність ринків, наростання економічних криз та соціальних дисбалансів. Глобальні виклики сучасності охоплюють широкий спектр проблем, що зумовлює їх поділ на чотири основні групи, кожна з яких визначає напрями боротьби за стабільність і поступове вирішення кризових питань:

1. Питання соціально-політичного характеру включають нагальні завдання з відвернення ядерного протистояння, припинення гонки озброєнь, урегулювання міждержавних конфліктів і зміцнення міжнародної безпеки з метою збереження миру.

2. До соціально-економічних проблем належать подолання відсталості та пов'язаної з нею бідності й культурної нерозвиненості, забезпечення раціонального використання ресурсів світової економіки, пошук шляхів виходу з енергетичної, продовольчої та сировинної криз. Сюди ж належить оптимізація демографічної ситуації в країнах, що розвиваються, а також освоєння довколомного простору та Світового океану у мирних цілях.

3. Соціально-екологічні загрози пов'язані зі стрімким погіршенням стану природного середовища. Це питання екологічної безпеки, впровадження енергозберігаючих і безвідходних технологій, раціональне землекористування, збереження природних багатств та екологічний моніторинг для гармонізації співіснування людини і природи.

4. Проблеми людини стосуються не тільки соціальної справедливості, але й екзистенційних викликів: загострення нерівності між країнами з різним рівнем розвитку, дотримання прав людини й свобод, боротьби зі злочинністю і незаконними структурами впливу. Особливо актуальними є проблеми подолання бідності, епідемій, хвороб і голоду.

До того ж важливо вирішувати питання відновлення гармонійних стосунків людини із суспільством, природою та результатами власної діяльності. Сукупність зазначених кризових явищ вказує на необхідність пошуку комплексних стратегій глобального масштабу. Подолання цих викликів потребує міжнародного співробітництва, інноваційних підходів та сталого

використання ресурсів людства задля забезпечення гідного майбутнього для наступних поколінь.

У сучасній глобальній економічній системі накопичилися серйозні дисбаланси, які є результатом нерівномірного економічного розвитку різних країн, значної географічної асиметрії у розподілі світових заощаджень та інвестицій, а також концентрації транснаціональних фінансових потоків. Ці фактори перманентно генерують кризові явища, що слугують глибинною причиною нестабільності світової фінансової системи.

Слід зазначити, що вирішити ці проблеми у коротко- або середньостроковій перспективі неможливо без залучення нових стратегічних і системних підходів. Додатково до цього, суттєвим викликом є синхронізація національних бізнес-циклів із глобальними тенденціями, зростаюча масштабність міжнародних спекулятивних операцій, неконтрольована емісія долара США, надмірно завеликий випуск похідних фінансових інструментів, а також залучення до фінансової діяльності установ, які не мають профільної відповідності для таких операцій. Ці процеси вимагають не лише модернізації та розширення функцій вже існуючих міжнародних фінансових інститутів, але й створення принципово нових інституцій глобального фінансового менеджменту.

Нові інститути повинні володіти розширеними компетенціями для вирішення стратегічних завдань, серед яких впровадження системи довгострокового глобального фінансового планування; формування як національних, так і наднаціональних страхових фондів для покриття фінансових ризиків; нарощування національних і міжнародних резервів, а також стабілізаційних фондів. Також необхідно розробити дієву систему міжнародної фінансової відповідальності країн за непосильне нарощування боргових зобов'язань, надмірне фінансове споживання чи необґрунтоване надінвестування. Важливим кроком стане впровадження строгого контролю за функціонуванням національних фінансових ринків, систематичне прогнозування майбутніх кризових явищ, а також координація зусиль для їхнього ефективного запобігання та подолання.

Набір зазначених заходів має стати фундаментальною основою створення системи глобального антициклічного управління, яка буде спрямована на довготривале забезпечення фінансової стабільності в міжнародному масштабі. Впровадження такого

підходу здатне значно знизити ризики дестабілізації та гарантувати сталий розвиток світової економіки навіть у мінливих умовах сучасного світу.

Висновки. Реальність сучасного світу свідчить, що глобалізація є об'єктивним і невідворотним процесом, притаманним сьогоденню. Її можна частково сповільнити за допомогою економічної політики, але це не усуває самої сутності явища. Держави мають активно реагувати на виклики глобалізації, адаптуючись до нових реалій та використовуючи можливості, які відкриває інтернаціоналізація світової економіки. В умовах невизначеності, нелінійної динаміки глобального розвитку та ускладнення довгострокових прогнозів, коли економічні проблеми накопичуються поступово, а момент їх критичного загострення залишається невідомим, необхідно глибше досліджувати ключові тенденції та виклики для світової спільноти. Це дослідження стає основою для визначення стратегічних імперативів розвитку окремих країн. Сучасна реальність, яка характеризується складністю, неоднорідністю, асиметричністю перерозподілу світових ресурсів та нелінійністю процесів, створює нові умови для деяких країн. Для них економічна глобалізація постає як якісно інший вимір розвитку. Ці умови вимагають обов'язкового врахування, навіть якщо впливати на їх формування вдається дедалі менше.

1. Артьомова Т. І. Інверсійний характер суспільних ринкових трансформацій. *Український соціум*. 2016. № 4 (59). С. 69–77. 2. Кушнір Н. О., Заяць О. І. Міжнародні економічні відносини : навч. посіб. Ужгород : Поліграфцентр «Ліра», 2023. 360 с. 3. Філіпенко А. С. Міжнародні економічні відносини: Історія, Теорія, Політика : підручник. К. : Либідь, 2019. 960 с. 4. Світова економіка : підручник / за ред. А. П. Голікова, О. А. Довгаль. Х. : ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2014. 349 с.

REFERENCES:

1. Artomova T. I. Inversiyni kharakter suspilnykh rynkovykh transformatsii. *Ukrainskyi sotsium*. 2016. № 4 (59). С. 69–77. 2. Kushnir N. O., Zaiats O. I. Mizhnarodni ekonomichni vidnosyny : navch. posib. Uzhhorod : Polihraftsentr «Lira», 2023. 360 s. 3. Filipenko A. S. Mizhnarodni ekonomichni vidnosyny: Istoriia, Teoriia, Polityka : pidruchnyk. K. : Lybid, 2019. 960 s. 4. Svitova ekonomika : pidruchnyk / za red. A. P. Holikova, O. A. Dovhal. Kh. : KhNU imeni V. N. Karazina, 2014. 349 s.

Harnaha O. M. [1; ORCID ID: 0000-0002-5236-7299],
Doctor of Economics, Professor,
Kostrychenko V. M. [1; ORCID ID: 0000-0003-4210-6105],
Candidate of Economics, (Ph.D.), Associate Professor,

¹National University of Water and Environmental Engineering, Rivne

DIAGNOSTICS OF CURRENT PROCESSES IN THE WORLD ECONOMY IN THE CONDITIONS OF GLOBALIZATION

One of the key aspects of the evolution of the world economy is the active spread of globalization, which signifies a new qualitative stage in the process of international integration of economic activity.

The process of globalization of international economic relations can be defined as the strengthening of interdependence and mutual influence of various sectors of the economy at the global level. This means that any commercial transaction will inevitably affect the domestic economy, production processes, ecology, social sphere, politics and other key aspects. Today, globalization has become one of the most important characteristics of the modern world system, the impact of which can be observed in all regions and sectors of the world economy. Its action changes the balance between external and internal factors affecting the development of the national economy. The structures of national production and finance are becoming closely intertwined, and the number of international agreements is dynamically increasing. In such conditions, no national economy, regardless of its size or level of development, can any longer exist autonomously. The limitations of their own resources, production capabilities, technologies or capital force countries to seek ways of cooperation and integration.

The unfair distribution of the benefits of globalization creates the risk of conflicts at the regional, national and international levels. Instead of reducing income inequality, it is becoming even more stratified. In this process, countries that demonstrate rapid development are falling into the circle of richer states, while poor countries are increasingly left behind. Instead of reducing or eliminating inequality, the integration of national economies into the world system only exacerbates these imbalances, making them more acute in many respects.

In the modern conditions of a globalized economy, the main distinguishing characteristic of which is the strengthening of interdependence between states and a high level of openness of national markets, the action of the fundamental economic laws of supply and demand is no longer total or indisputable. Instead, they manifest themselves to a greater extent as a general trend, which is accompanied by significant transformations of the

traditional market mechanism of price setting. In the modern global economic reality, the process of convergence of the internal price structure of national markets with the levels and dynamics of prices formed on the world market is becoming increasingly obvious.

In conditions of uncertainty, nonlinear dynamics of global development and the complication of long-term forecasts, when economic problems accumulate gradually, and the moment of their critical exacerbation remains unknown, it is necessary to study the key trends and challenges for the world community in more depth. This study becomes the basis for determining the strategic imperatives of the development of individual countries. Modern reality, characterized by complexity, heterogeneity, asymmetric redistribution of world resources and nonlinearity of processes, creates new conditions for a number of countries. For them, economic globalization appears as a qualitatively different dimension of development. These conditions require mandatory consideration, even if it is possible to influence their formation less and less.

Keywords: diagnostics; globalization; risks; international economic relations; world economy.

Отримано: 03 грудня 2025 року
Прорецензовано: 08 грудня 2025 року
Прийнято до друку: 18 грудня 2025 року